

УДК 725[712+719+72.04]

**АДНАЎЛЕННЕ СЯДЗІБЫ РЭЙТАНАЎ У ГРУШАЎЦЫ
(XVIII – ПАЧ. XX СТ.)****Ю.Т. ШЭСТАК***(Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт, Мінск)*

Разглядаецца прыклад рэканструкцыі жылых і грамадскіх будынкаў на падставе працы з комплексам помнікаў архітэктуры. Ахарактэрызаваны спецыфічныя задачы, якія вырашаліся ў ходзе даследавання, і дасягнутыя вынікі. Выяўлены патэнцыял пашырэння навучальных абсягаў пры працы з рэальнымі аб'ектамі з мэтай практычнай рэалізацыі праекта.

Ключавыя словы: гісторыя архітэктуры, рэканструкцыя помнікаў архітэктуры, дэкарэграфіяныя элементы.

Вёска Грушаўка, якая сёння належыць да Ляхавіцкага раёна Брэсцкай вобласці, упершыню ўзгадваецца ў дакументах XVI стагоддзя. Да 1551 года яна належала княжне Барбары Радзівіл, якая падаравала маёнтак Міхалу Залескаму. У 1567 годзе Грушаўка была перададзена Жыгімонтам Аўгустам шляхціцу П. Шлягеру, затым зноў апынулася ў Радзівілаў. Прыкладна з сярэдзіны XVII стагоддзя і да пачатку XX стагоддзя Грушаўка робіцца галоўнай рэзідэнцыяй роду Рэйтанаў [1]. У другой палове XVIII стагоддзя маёнтак валодаў Тадэвуш Рэйтан (1741–1780 гг.), які лічыцца прыкладам патрыятызму і мужнасці, нацыянальным героем Беларусі і Польшчы. Да 1910 года Грушаўка належала Юзэфу Рэйтану, апошняму прадстаўніку гэтай галіны роду [2]. У цяперашні час шляхецкі родавы маёнтак Рэйтанаў, які знаходзіцца на балансе ў мясцовай калектыўнай гаспадаркі, ніякім чынам не эксплуатаецца і не ахоўваецца, што вядзе да паступовага разбурэння будынкаў і запусцення тэрыторыі.

Кафедрай “Архітэктура жылых і грамадскіх будынкаў” БНТУ (г. Мінск) у 2017 годзе сярод іншых аб'ектаў для рэканструкцыі быў прапанаваны комплекс будынкаў былой сядзібы Рэйтанаў у вёсцы Грушаўка, каб удыхнуць новае жыццё ў старажытныя будынкi і перадухіліць іх далейшае разбурэнне, а таксама з мэтай патэнцыйнай дапамогі захавання сядзібнага комплексу і папулярызацыі памяці Тадэвуша Рэйтана*.

У пошуках вызначэння шляхоў развіцця сядзібнага комплексу, каб прадметна зацікавіць мясцовыя ўлады і патэнцыйных інвестараў, асноўнымі вынікамі праекта аднаўлення сядзібы былі:

- распрацоўка інтэграванай канцэпцыі аднаўлення сядзібнага комплексу;
- прапановы па рэканструкцыі і прыстасаванню асобных будынкаў, якія з'яўляюцца структурнымі складовымі часткамі сядзібнага комплексу;
- вырашэнне шэрагу лакальных задач, у той ці іншай ступені набліжаных да праблемаў рэальнага праектавання.

Першаснай задачай быў пошук інфармацыі, без якой нельга распачынаць працы з гістарычнымі аб'ектамі. Такім чынам, быў атрыманы досвед правядзення комплексных навуковых даследаванняў: з пісьмовых гістарычных крыніц, з іканаграфічных крыніц, з замежнай і айчынай навуковай літаратуры, на падставе натуральных даследаванняў.

Наступнай стадыяй пасля гістарычных і натуральных даследаванняў стала распрацоўка інтэграванай канцэпцыі аднаўлення сядзібнага комплексу, які прапануецца зрабіць аб'яднаным мемарыяльным і музейна-турыстычным гаспадарчым аб'ектамі.

Сёння на тэрыторыі, плошча якой складае каля 14 га, знаходзяцца: сядзібны дом, два флігеля, капліца, шэраг гаспадарчых пабудов рознага часу пабудовы і рознай ступені захаванасці, парк XIX стагоддзя, пладовы сад. Генеральны план распрацоўваўся на падставе даследаванняў А.Т. Федарука, гістарычных апісанняў, а таксама, у перспектыве, патрэбаў развіцця турыстычнай функцыі санітарных і пажарных нормаў Рэспублікі Беларусь. Абумоўленыя апошняй акалічнасцю праезды, пад'езды і стаянкі, якіх не было ў арыгінальнай планіровачнай структуры, прапануецца пакрываць газоннай пліткай “паркавальныя краткі”, што дазволіць зрабіць іх візуальна прыхаванымі. Паводле праекта, частцы асобных аб'ектаў вярталіся першасныя функцыя і выгляд, некаторым надавалася часткова змененая функцыя і арыгінальны выгляд, некаторым – цалкам змененая функцыя і першапачатковы выгляд. Для мэт аднаўлення аблічча ў большасці будынкаў патрабуецца замяніць шыфернае пакрыццё даху на першапачатковае

* У праекце рэканструкцыі сядзібнага комплексу прымалі ўдзел студэнты архітэктурнага факультэта БНТУ, якія атрымалі ўяўленне пра працу з помнікамі архітэктуры, цягам якой патрабуецца прытрымлівацца прынцыпу, што аднаўленчыя працы з гістарычнымі будынкамі – гэта складанае мастацтва з высокай доляй адказнасці, дзе не так шмат месца для творчасці і самавыказвання, як у сітуацыі з новым будаўніцтвам.

гонтавае або бляшанае, а таксама рэканструкцыя з драўніны і металу аконных і дзвярных сталежных вырабаў і іх скабяных дэталей.

Кожны з асобных аб'ектаў з'яўляецца неад'емным паўнаважным структурным складнікам комплексу з асобным пад'ездам і падходам, рэжымам працы і функцыянальнай роляй. Два будынкі з комплексу – пахавальная капліца (пачатак XIX ст.) і афіцына “Мураванка” (XVIII ст.) – аб'екты, якія ўжо знаходзяцца ў працы праектнай арганізацыі – не разглядаліся для дэталёвай рэканструкцыі, але былі ўключаны ў агульную інтэграваную канцэпцыю аднаўлення. Згодна гэтай канцэпцыі, афіцына, у якой пражыў апошнія 7 год Тадэвуш Рэйтан, падлягае рэстаўрацыі з прыстасаваннем пад мемарыяльны музей.

Сядзібны дом (пачатак XIX–XX ст.) быў перабудаваны апошнім гаспадаром маёнтка Юзэфам Рэйтанам у драўляны з папярэдняга каменнага, ад якога застаўся толькі цокальны паверх. Будынак уяўляе сабой вялікі працакутны ў плане аб'ём, накрыты вальмавым дахам з мандсардамі. Галоўны ўваход вылучаны ганкам і тэрасай. Інтэр'еры былі ўпрыгожаны жывапісам па столі і роспісамі з імітацыяй насценных панэляў, разбой, кафлянымі печамі [3]. На сённяшні дзень сядзібны дом знаходзіцца ў незадавальняючым стане з разбурэннямі на фасадах і ў сярэдзіне. Аконныя і дзвярныя праёмы закалочаны, арыгінальныя сталежныя вырабы, якія вылучаліся асаблівай дэталёнасцю і складанасцю малюнка, страчаны.

Аб'ект прапанаваны да маштабнай рэстаўрацыі (малюнкi 1, 2) з прыстасаваннем пад функцыю раённага краязнаўчага музея, гістарычнага музея і адміністрацыі. На першым паверсе апроч музея прадугледжаны пакой для часовага пражывання гасцей. У праекце таксама быў вырашаны шэраг складаных пытанняў, звязаных з неабходнасцю арганізацыі доступу на ўсе паверхі для фізічна саслабелых асоб, а таксама з выкананнем патрабаванняў норм пажарнай бяспекі. Ідэя стварэння краязнаўчага музея сыходзіць наўпрост ад раённай адміністрацыі, таму што ў Ляхавічах на сённяшні дзень такога музея няма, як і падыходзячых для гэтай функцыі будынкаў. Падобны прыклад, калі раённы музей знаходзіцца не ў самім раённым цэнтры, а ў іншым населеным пункце, добра зарэкамендаваў сябе ў Пухавіцкім раёне (Мінская вобласць).

Малюнак 1. – Галоўны фасад сядзібнага дома. Праект рэканструкцыі

Малюнак 2. – Дваравы фасад сядзібнага дома. Праект рэканструкцыі

Левая афіцына (пачатак XIX ст.) пабудавана пазней за “Мураванку” Тадэвуша Рэйтана і адрозніваецца больш простымі формамі [4]. Аб'ект падлягае рэканструкцыі з прыстасаваннем пад размяшчэнне кватэр для персаналу. Такім чынам, часткова захоўваецца першапачатковая функцыя флігеля як службовай пабудовы для пражывання. Унутраная прастора падзяляецца на тры паўнаважныя кватэры, дзе ёсць усё неабходнае для пражывання сям'і. Плошча кожнай з кватэр складае 83, 69 і 43 м².

У стайнях (пачатак ХХ ст.) Рэйтаны займаліся развядзеннем коней англійскай пароды, галандскіх і швейцарскіх кароў. Першая стайня знаходзіцца на паўднёвым ускрайку сядзібы і ўзведзеная ў формах прамысловай неаготыкі з буйнапамернай чырвонай цэгла. Складаецца з двухпавярховых карпусоў, аб'яднаных пасярэдзіне аднапавярховым аб'ёмам. Форма невялікіх аконных праёмаў вар'іруецца ад клінчатых і стрэльчатых да праэктных і лучковых [3]. Аб'ект на сёння страціў дах, падлягае рэканструкцыі з прыстасаваннем пад функцыю гатэля з кавярняй (малюнак 3).

Малюнак 3. – Стайня. Праект рэканструкцыі

Стайня (1909 г.) пабудавана на адной восі з першай стайняй у той самай тэхніцы. Мае П-падобны план. На франтонах выкладзены цэглай дата пабудовы і ініцыялы Юзэфа Рэйтана [4]. Часткова захаваліся фрагменты арыгінальных драўляных дзвярэй, каваныя завесы. Аб'ект знаходзіцца ў незадавальняючым стане і падлягае рэканструкцыі з прыстасаваннем пад функцыю невялікага кантактнага заапарку.

На беразе става – кузня, пабудаваная ў ХХ стагоддзі. Паводле агульнай канцэпцыі, было вырашана захаваць гэты капітальны аб'ём, таму што невядома, дзе дакладна стаяла ранейшая кузня. Для ўдакладнення інфармацыі павінны быць праведзены дадатковыя даследаванні. У савецкі час будынак выкарыстоўваўся як кузня і вазоўня. Функцыянальнае прызначэнне будынка захоўваецца арыгінальным з дадатковым развіццём. Унутраная прастора падзяляецца на тры функцыянальныя зоны: зона працы каваля і правядзення майстар-класаў, экспазіцыйная зона з выставай гатовых прац і продажам сувеніраў, службовая зона. Рэкамендуецца рэканструкцыя вонкавага выгляду будынка: разабраць цагляныя сцены і завершыць контур цалкам у дрэве з каменнымі ці бетоннымі калонамі (мал. 4).

Малюнак 4. – Кузня. Праект рэканструкцыі

Руіны бровара (XIX ст.). Будынак быў узведзены з бутавлага каменю і цэгла. Захаваўся контур, часткова мury, верхняя частка цалкам адсутнічае. Руіны падлягаюць кансервацыі і ўмацаванню. На прылеглай тэрыторыі арганізуецца падыход да бровара для агляду наведвальнікамі сядзібы.

Спіртоўня (XIX ст.) працавала як спіртапрыёмнік і спіртасховішча. Размяшчаецца ў цэнтры сядзібнага комплексу, за былой цэнтральнай клумбай [4]. Муры складзены з вялікіх камянеў з друзам на вапнавай рошчыне. Дзвярны праём і малыя вокны маюць лучковае завяршэнне. У аконных праемах захаваліся металічныя краты. Злева да будынку далучаецца цокальны паверх, складзены з каменю. Спіртоўня прыстасоўваецца пад бар з вулічнай тэрасай, якая арганізавана ў руіне цокальнага паверху (малюнак 5).

Малюнак 5. – Спіртоўня. Праект рэканструкцыі

Унутраная прастора падзяляецца на тры функцыянальныя зоны: зона для наведвальнікаў, зона для замоваў (бар), зона персаналу. У сярэдзіне будынку з дапамогай драўляных канструкцый арганізаваны другі паверх з столікамі для наведвальнікаў. Уваходныя дзверы прапанавана зрабіць дадаткова абабітымі металам і абсталяваць засавам – для падкрэслівання функцыі спіртоўні.

Ляднік (XIX ст.) складзены з валуноў з друзам на вапнавай рошчыне. Захаваўся контур будынка, часткова муры, верхняя частка адсутная. Пабудова падлягае рэканструкцыі і музейфікацыі першаснай функцыі.

Гумно (XIX ст.) – гэта адзін з унікальных прыкладаў драўлянага дойлідства для Беларусі ў цэлым. Вялікі гаспадарчы будынак, прызначаны для захоўвання збожжа, абмалоту, веяння і іншай апрацоўкі зерня, стаіць на ўскрайку сядзібы за вадаёмам з дамбай [4]. Будынак гумна прыстасоўваецца пад залу для мерапрыемстваў. Унутраная прастора падзяляецца на тры функцыянальныя зоны: уваходную, банкетную, зону сцэны і глядацкіх месцаў. Пры ўваходзе прадугледжваецца гардэробны пакой для наведвальнікаў, складское памяшканне (для захоўвання інвентару: крэслаў і г.д.). Фізічны стан будынка сёння недавальняючы. Аб'ект падлягае рэканструкцыі. Драўляныя сцены павінны быць адрэстаўраваны з аднаўленнем страчаных фрагментаў. Дадатковае ўцяпленне сцен, якое магло б змяніць арыгінальнае аблічча пабудовы, не патрабуецца, таму што выкарыстанне залы для мерапрыемстваў прадугледжваецца толькі ў цёплы час году. Патрэбна аднаўленне ўнутраных і вонкавых канструкцый, якія не толькі выконваюць функцыю нясурых, але і ствараюць непаўторную ўнікальнасць пабудовы (малюнак 6).

Малюнак 6. – Гумно. Праект рэканструкцыі

Падчас працы над праектам рэканструкцыі сядзібнага комплексу атрымана ўяўленне пра рэстаўрацыйную дзейнасць асноўна помнікаў архітэктуры, цягам якой патрабуецца прытрымлівацца прынцыпу, што аднаўленчыя працы з гістарычнымі будынкамі – гэта складанае мастацтва з высокай доляй адказнасці, дзе не так многа месца для творчасці і самавыказвання, як у сітуацыі з новым будаўніцтвам. Адною з важных мэтай было не толькі ўдыхнуць у сядзібны комплекс новае жыццё, то бок надаць утылітарную складовую аб'ектам, якія сёння не выкарыстоўваюцца, але і па магчымасці аднавіць асяроддзе, якое склалася тут цягам мінулых стагоддзяў.

Такім чынам, апрача дасягнення асноўных мэт, атрымана ўяўленне пра неабходнасць і складанасць пошуку кампрамісу паміж патрабаваннямі новага часу і задачамі захавання гістарычнага аблічча будынка і ў цэлым комплексу. Асобная роля вылучалася гістарычным пошукам і натурным даследаванням. Вялікая ўвага надавалася рэканструкцыі арыгінальных дэталей і элементаў для аднаўлення дакладнага вонкавага выгляду будынкаў: агароджаў, карнізаў, ганкаў, аконных і дзвярных запаўненняў і абрамленняў, скабяных вырабаў. Запатрабавалася спецыяльная распрацоўка архітэктурных дэталей.

ЛІТАРАТУРА

1. Несцярчук, Л.М. Грушаўка / Л.М. Несцярчук // Замкі, палацы, паркі Берасцейшчыны Х–XX стагоддзяў (гісторыя, стан, перспектывы). – Мінск : БЕЛТА, 2002. – С. 219–220.
2. Aftanazy, R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej / R. Aftanazy. – Tom 2. – Województwo bresko-litewskie, nowogródzkie / R. Aftanazy – Wrocław : Instytut Sztuki PAN, Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 219 с.
3. Збор помнікаў гісторыі і культуры. Брэсцкая вобласць / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; рэд. кал.: С.В. Марцэлеў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1984. – С. 282–283.
4. Федорук, А.Т. Старинные усадьбы Берестейщины / А.Т. Федорук. – Мінск : Беларус. Энцыкл імя Петруся Броўкі, 2004. – С. 424–429.

Паступіў 07.06.2017

RESTORING FAMILY MANOR REITAN (XVIII – BEG. XX CENTURIES)

Y. SHESTAK

The example of coursework on architectural designing in the field of reconstruction of residential and public buildings based on the outcome of the work with a complex of monuments of architecture are considered. The complex of specific tasks solved by a team of authors and the results achieved are characterized. The potential development of coursework on designing when working with real architectural objects are described.

Keywords: history of architecture, reconstruction of architectural monuments, coursework on architectural designing, decorative elements.